

СТАНОВИЩЕ

за

дисертацията на **Стойчо (о. Стефан) Иванов Стайков**

на тема:

„Епископите на Рим – служение на предела между две епохи III – IV век“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Теология“ в професионално направление 2.4. „Религия и теология“ от научно жури на СУ „Св. Климент Охридски“

Настоящото становище е изготвено въз основа на Решение от първото заседание на научното жури, в което бях определен и изразих съгласие да представя становище по предложената дисертация.

Данни за докторанта

Отец Стефан Стайков завършва богословие в ДА „Св. Климент Охридски“ през 1990 г. В началото на 90-те години е хоноруван асистент в Богословския факултет, а през 1993 г. печели конкурс за редовен асистент в ПБФ на Търновския университет. През 1995 г. е ръкоположен за свещеник. През последните две години (2019-2021 г.) е редовен асистент в катедрата по Историческо богословие. Познавам о. Стефан от почти 30 години. Рядко подреден и постоянен човек, който въпреки трудностите и превратностите на времето не се отказва от академичните си занимания. Той е добър пример за по-младите духовници за това, как се съчетава и отстоява общият път между Църквата и Университета.

Данни за процедурата

През настоящата година Стойчо Стайков бе зачислен за докторант на самостоятелна подготовка в професионално направление 2.4. Религия и теология (Обща история на Църквата). След като успешно изпълни изискванията по индивидуалния си план и след проведено успешно вътрешно обсъждане на неговия дисертационен труд бе отчислен с право на защита по предложение на катедрата по „Историческо богословие“, което бе потвърдено и с решение на Факултетния съвет на Богословския факултет.

Данни за дисертацията

Дисертацията съдържа 237 стандартни страници. Разделена е на Предговор, Увод, Четири глави с подточки, Заключение, Приложение и Библиография. Познавам добре представения текст, както и различните етапи през които мина дисертантът при оформянето на настоящето съчинение. В процеса на работата се наложиха редица промени. Поради реструктурирането на катедрите в Богословския факултет процесът по завършването на текста беше форсиран в максимална степен, което не би могло да не се отрази и на самото окончателно завършване и изпипване на текста.

Темата

Темата обхваща един изключително интересен период, свързан с редица промени, които настъпват в *Rex Romana*. От една страна, Римската църква и най-вече Римският първосвещеник губи своето предимство на столичен епископ след 330 г., когато е преместена столицата в Новия Рим, но от друга страна авторитетът на председателя на Римската църква се покачва неимоверно в периода между първите два Вселенски събора, заради безпрекословната защита на Никеиското православно изповедание и тези, които го отстояват. Областта и изследваният период беше отдавна прицелена от докторанта. Стремещт беше да се покаже формирането на ранната Църква и мястото на йерархията в този процес. Тук приятна изненада беше това, че докторантът разшири кръгозора и включи в съчинението кореспонденцията и усилията на св. Василий в утвърждаването на Никеиската вяра на Изток, така, както тя се изповядва от римските епископи на Запад.

Достойнства и приноси на дисертационния труд

За българското богословие е необходимо такова изследване. Приемам предложената от автора методология изследването да се фокусира върху един основен извор, в случая *Liber Pontificalis*. При повече време е добре да се съпостави този извор по-критично с още други източници от епохата, след като това е водещ момент в методологията. Лично бих избрал друг подход, но смятам, че дисертантът има достатъчно опит, за да може да налага свои визии по разглежданите теми.

Към достойнствата на дисертационния труд трябва да посочим балансирания план на съчинението, което само по себе си не е никак лесна работа в конкретния случай. Задачата бе да се направи умело и стегнато изследване, в рамките на предварително зададен умерен обем, без каквото и да е разточителство. Езикът и стилът са академични. Текстът върви последователно и логично. Работата е изчистена от досадните граматически грешки, характерни за такъв тип повествования.

Особено ми допада втората част на втора глава (2.2. Времето на Диоклециан,

белязано от апогея на държавното преследване), която служи като общ фон и връзка между разглежданите две епохи за Римската църква. Тя прави съчинението по-четимо, по разбираемо, подкрепя тезата за предела между две епохи и прави текста дисертабилен. Подобно измерение има и втората част на трета глава (3.2. Изпитанието на Църквата). Като особено полезна приемам последната част – Православният Рим и еретическият Изток, посветена на ролята и кореспонденцията на св. Василий Велики в утвърждаването на Никейската вяра. Би могло, разбира се, тази част да се интегрира по-цялостно в общата тема и това по някакъв начин да бъде отразено в заглавието, за да не стои като добавка в разработката.

Поставените в Увода задачи са отчетени в Заключение на дисертацията.

Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертацията.

Приемам очертаните от автора приноси на дисертационното съчинение.

Познавам и научните публикации на автора по темата на дисертацията, посочени в Автореферата.

Нямам общи публикации или друг вид конфликт на интереси с автора.

Препоръки

Голяма част от бележките и препоръките направени по време на вътрешното обсъждане на предложения текст са съобразени и поправени. Въпреки това си позволявам да обърна внимание на термина „Тържествуваща църква“, който се употребява няколко пъти в дисертацията. Това определение, макар и често употребявано в църковно-историческата литература, смятам за богословски некоректно и триумфалистко, по светски маниер. Според православната еклисиология тържествуваща е Небесната, а не историческата Църква. Колкото и парадоксално да е, но в историята Църквата винаги е гонена, поради своя неземан характер. Ако не може да се избегне употребата му, то поне би трябвало в бележка да се изясни, че се употребява само като *terminus technicus*. Може би път за изход трябва да се търси в: Призната църква, Утвърдилата се църква и т.н. Само по себе си това би могло да се открие и като своеобразен принос – да се намери богословски коректно решение на грешно утвърден в литературата термин.

През разглеждания период се утвърждава идеята за примата на Римската църква, тема която ще се дискутира през цялото Средновековие и ще стане „камък за препъване“ между източното и западното християнство. Цялата база на тази идея се корени именно в разглеждания период и би могло да и се обърне повече внимание, или поне да се очертаят нейните основания, макар да разбирам, че това не е обект за изследване на настоящата разработка.

На едно място се употребява изразът „бил по националност римлянин“ (с. 103). Няма такъв начин на мислене изобщо, както в тази епоха, така и в християнството като цяло. За да се подчертае произходът обикновено се подчертава родното място или пък римското гражданство, за да се покаже статутът на конкретната личност и това е достатъчно. Разбирам, че става дума за превод, но по-сполучливо би било да се каже: родом от гр. Рим, или римлянин, или по произход от гр. Рим и др. Позволявам си тази препоръка отново, защото виждам, че дипломантът се е съобразил на други подобни места в текста след вътрешното обсъждане.

По отношение на библиографията е препоръчително включването на ключови български изследвания от края на ХХ в., които, макар и с по-популярен характер, правят прелом в българската визия за историята на Римската империя. Тук ще посоча само името на проф. Георги Бакалов, който е свързан и с богословието и конкретно с нашия факултет. Освен това, в съчинението е добре да се използва и богослужебна литература, която, макар и интерпретираща събитията химнографски, като цяло пази точно и достоверно спомена и паметта за конкретните лица и събития от периода.

Заклучение

В заключение бих казал, че представеният дисертационен труд е добре документирано и професионално изпълнено изследване, което внася свой принос по темата. Работата отговаря на изискванията за дисертация за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ по научната специалност „Теология“ в професионално направление 2.4. „Религия и теология“ (Обща история на Църквата). Това ми дава основание убедено да подкрепя дисертацията и да призова и останалите членове на научното жури да гласуват в полза на труда на о. Стефан Стайков.

Начало на църковната година

01.09.2021 г., София

Доц. д-р Павел Павлов